

*О.О.Зеленська, кандидат економічних наук, доцент,
Чернігівський державний інститут економіки і управління*

Особливості формування регіонального споживчого ринку

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної соціально-економічної політики України є проблема формування збалансованих регіональних продовольчих ринків для задоволення попиту населення в якісній продукції вітчизняного виробництва. Основним джерелом забезпечення агропродовольчого ринку власними товарними ресурсами виступає сільське господарство. Різноманітним аспектам розвитку агропромислового комплексу та продовольчих ринків присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, а саме: П.П.Борщевського, О.А.Бугуцького, П.Ф.Веденічева, П.І.Гайдуцького, М.Я.Дем'яненка, В.О.Добриніна, С.І.Дорогунцова, О.І.Здоровцова, Е.М.Крилатих, В.Г.Крючкова, А.С.Лисецького, І.І.Лукінова, М.М.Паламарчука, О.М.Паламарчука, А.К.Пасхавера, М.Д.Пістуна, Д.К.Прейгера, О.М.Ракітнікова, П.Т. Саблука, В.П.Ситника, В.О.Точиліна, М.Трейсі, О.М.Шпичака, Л.Г.Чернюк, В.В.Юрчишина та ін.

Метою даної статті є вивчення сучасних тенденцій і проблем розвитку сільського господарства регіону та оцінка його впливу на формування збалансованого регіонального продовольчого ринку. Об'єктом дослідження обрано сільське господарство Поліського регіону. Поставлена мета вимагає послідовного вирішення таких завдань: аналіз динаміки аграрного виробництва Полісся; оцінка територіальної організації сільського господарства регіону, передусім, його галузевої структури; визначення рівня задоволення потреб продовольчого ринку Полісся та ступеня його збалансованості за рахунок внутрішнього виробництва.

Поліський регіон характеризується вищим відносно інших регіонів держави ступенем територіальної концентрації сільськогосподарського виробництва, зосереджуючи 11,2% основних фондів сільськогосподарського призначення, 11,8% населення, зайнятого в сільськогосподарському

виробництві (у т.ч. 14,6% найманих працівників галузі) та 13,9% обсягу валової продукції сільського господарства держави. Відтак у виробництві деяких видів продовольства та сировини сільськогосподарського походження Полісся відіграє дуже важливу роль.

За довгостроковий період з 1990 по 2007 рр. спад обсягів валової продукції сільського господарства Поліського регіону сягнув 40,2% (за цей період по Україні – 39,1%). Дещо вищі темпи спаду сільськогосподарського виробництва Полісся порівняно із середньоукраїнськими свідчать про деяке зниження рівня його територіальної концентрації у регіоні.

У функціонально-галузевій структурі сільськогосподарського виробництва регіону чільне місце посідають картоплярство, тваринництво м'ясного та молочного напрямку. На виробництво картоплі, м'яса, молока і зернових у 2007 р. припадало 83,3% вартості всієї товарної сільськогосподарської продукції регіону. Серед інших видів сільськогосподарської продукції певне значення зберігають виробництво технічних та кормових культур. Ідентична структура сільськогосподарського виробництва склалася в 2007 р. і в Україні.

Слід відмітити деякі зрушення в структурі товарної продукції сільського господарства за період 1990-2007 рр. Зокрема:

а) відбулося зменшення частки тваринництва у вартості товарної продукції (у 1,13 рази) і відповідне збільшення частки рослинництва (у середньому по Україні втрата позицій тваринництвом була помітнішою – у 1,23 рази);

б) відбулося зменшення питомої ваги переважної більшості видів продукції у загальній вартості товарної продукції сільського господарства Полісся. Особливо різко зменшилась частка вовни (у 31,79 р.) та кормових культур (у 2,05 р.). Зменшенням частки у загальному обсязі товарної продукції характеризуються також плодоягідні та виноград (у 1,24 р.), технічні культури (у 1,19 р.), молоко (у 1,16 р.) та м'ясо (у 1,09 р.). Збільшення частки спостерігається лише в 2 видів сільськогосподарської продукції – картоплі (у

1,73 р.) та яєць (у 1,26 р.). В цілому по Україні ситуація із зміною структури товарної продукції сільського господарства виглядає подібним чином: зменшення питомої ваги в загальній вартості продукції сільського господарства характерне для переважної більшості представлених видів продукції, і що найгірше – практично для всіх (за винятком яєць) видів тваринницької продукції. Зростанням у згаданій структурі характеризуються лише частка картоплі (у 2,2 р.), яєць (у 1,47 р.) та технічних культур (у 1,17 р.).

Причинами вказаних структурних зрушень, на нашу думку, є: різні темпи спаду виробництва рослинницької і тваринницької продукції; високий рівень збитковості продукції тваринництва та деяких видів продукції рослинництва при їх високих собівартості та трудомісткості; відсутність сталого паритету цін на різні види сільськогосподарської продукції.

Глибокі деструктивні зміни в АПК Полісся викликано занепадом тваринництва, обумовленим, передусім, постійним (упродовж усього досліджуваного періоду) скороченням поголів'я худоби та птиці. Найвищими темпами скорочення поголів'я в регіоні (як і в Україні) характеризується вівчарство і козівництво: відповідно на 84,2 і 80,1%. Суттєво знизилася також поголів'я великої рогатої худоби: на 75,7 та 77,7% та свиней: на 51,0 і 63,9%. Натомість офіційною статистикою за останні 8 років зафіксовано зростання поголів'я птиці (у довготривалому періоді спостерігається та ж спадна динаміка).

Незважаючи на стрімке скорочення поголів'я худоби, показники виробництва молока та м'яса на Поліссі характеризуються нижчими темпами зниження. Це, насамперед, пов'язано зі зростанням продуктивності худоби та птиці. Так, за 1990-2007 рр. середній річний удій молока від однієї корови зріс на 24,8% (по Україні – на 28,0%); настриг вовни від 1 вівці – на 4,2% (на 5,9%); несучість курей – на 15,0% (на 28,5%). Таку висхідну динаміку можна пояснити вдосконаленням технологій відгодівлі худоби та птиці із застосуванням нових видів комбікормів, біологічно активних добавок, стимуляторів росту тощо. У

той же час це актуалізує проблему якості та безпечності пропонованої продовольчому ринку продукції.

Розглянемо, наскільки внутрішньорегіональне виробництво основних видів сільськогосподарської продукції здатне задовольнити рекомендовані норми споживання цієї продукції (табл. 1).

1. Рівень задоволення потреб продовольчого ринку Полісся власним сільськогосподарським виробництвом

Продукти	Рівень середньодушового виробництва, кг			Рекомендовані норми споживання, кг	Рівень задоволення рекомендованих норм споживання, %		
	1990	2000	2007		1990	2000	2007
Картопля	913	938	995	120	760,8	781,7	829,2
Овочі	112	125	175	152	73,7	82,2	115,1
Плоди і ягоди	48	25	29	84	57,1	29,8	34,5
М'ясо	111	47	50	78	142,3	60,3	64,1
Молоко	775	438	475	390	198,7	112,3	121,8
Яйця, шт.	280	196	283	291	96,2	67,4	97,3

Як видно з таблиці, впродовж досліджуваного періоду власна аграрна сфера регіону значно вище (в 7-8 разів) понад рекомендовані норми могла забезпечити споживання картоплі; на нижчому рівні «перевиконувалося» постачання населенню молока. Що стосується м'яса, то в 1990 р. його вироблялося у розрахунку на 1 жителя з перевищенням рекомендованих норм споживання (на 42,3%), далі рівень внутрішньорегіонального виробництва цієї продукції став неспроможним забезпечити потенційний попит населення. Зворотна ситуація склалася з постачанням на регіональний продовольчий ринок овочів: нині сільське господарство здатне забезпечити потенційний попит на 115%.

Традиційно обсягів сільськогосподарського виробництва Полісся недостатньо для забезпечення потреб населення в плодах і ягодах, в меншій мірі – у яйцях. Таким чином, на сьогоднішній день за рахунок внутрішньорегіонального агровиробництва не задовольняється потенційний попит продовольчого ринку Полісся в найбільш цінній білково-вітамінній продукції, а саме: яйцях (на 2,7%), м'ясі (на 35,9%), плодах і ягодах (на 65,5%).

У цілому, результати аналізу сучасного стану та особливостей розвитку сільського господарства і продовольчого ринку Полісся переконливо доводять:

1. Сільськогосподарська сфера регіонального АПК перебуває на низькому рівні організації як в абсолютному (причому з нестійкою тенденцією розвитку), так, часто, і у відносному вимірі (стосовно середнього по Україні). Це підтверджується тривалістю та темпами спаду виробництва у сільському господарстві регіону (передусім у галузі тваринництва), збитковістю галузі для товаровиробників, поглибленням та викривленням існуючих та виникненням нових диспропорцій у її галузево-функціональній структурі тощо.

2. Масштаби поширення нинішньої кризи сільськогосподарського виробництва регіону, накладаючи відбиток на всі аспекти його розвитку, роблять фактично неможливим досягнення швидкої стабілізації функціонування всієї галузі з одночасним усуненням існуючих галузевих і територіальних диспропорцій. У цих умовах особливої ваги набуває проблема вірного вибору пріоритетних напрямків регіональної аграрної політики, зокрема тих галузевих і територіальних підрозділів, швидкий та ефективний розвиток яких дозволив би втриматися на плаву сільськогосподарській галузі в цілому, забезпечити паралельне пристосування до ефективного функціонування в умовах ринкового середовища основного виробництва.

3. Регіональний продовольчий ринок характеризується диспропорціями між обсягами внутрішнього виробництва і потребами населення в основних видах продовольства (за науково обґрунтованими нормами).

4. Місцева пропозиція основних видів сільськогосподарської продукції на сьогоднішній день спроможна задовольнити наявний платоспроможний попит, що сформувався на продовольчому ринку Полісся. Однак, у разі зростання рівня доходів населення, на що спрямована стратегія розвитку нашої держави, внутрішньорегіональне виробництво навряд чи буде здатним забезпечити потреби споживачів.

О.О.Зеленська, кандидат економічних наук, доцент, Чернігівський державний інститут економіки і управління; доцент кафедри фінансів; 14027, м. Чернігів, вул. Червоногвардійська, 25б, кв. 92; (0462) 5-32-78 (робочий); (0462) 69-15-85 (домашній); elena_zelenska_5@ukr.net